

інформаційний обмін носить переважно односторонній характер з домінуючою роллю чужої інформації, що, зокрема, приводить до неправильного використання деяких термінів західного походження в українській методиці і тим самим спотворює семантичне наповнення вітчизняних термінологічних лексем, що негативно впливає на науковий рівень частки досліджень. Серед таких прикладів чи не найчастіше зустрічаємо лексему *стратегія (стратегії) – strategy (strategies)*. Сміслові наповнення якої в методичному контексті відповідає українським *тактика* або *метод, методика*.

Дієвими заходами такої обопільно вигідної співпраці може стати лише система залучення досягнень української методики та супутньої термінології до наукового обігу західних колег через читання лекцій в провідних закладах освіти та дослідних центрах, переклад найважливіших теоретичних праць, регулярна участь з доповідями і семінарами в роботі найбільш престижних міжнародних конференцій, активне подання дописів до закордонних фахових журналів та т. ін.

За нашим переконанням, лише досягненням обопільновигідного обміну ми зможемо вирішити проблеми уніфікації термінологічної системи української методики викладання іноземних мов і зайняти гідне місце в міжнародному науковому просторі.

ДО ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ АВТОСПОРТУ

© Марта Мартинюк, 2000

Львівський інститут фізичної культури

Сфери й обсяг ужитку кожної національної мови швидко поширюються у час її відродження. Українська мова поступово захоплює ділянки, в які її не допускали. Це – наука, освіта, армія, спорт. Унаслідок цього мова посилено збагачується новими лексичними (а почасти – й синтаксичними) засобами. Бажання нормалізувати мову є найважливішою рисою такого процесу [1].

Цікавими є спостереження над нормативністю української лексики в найбільш елітарному виді спорту – автомобільному [2]. Особливо, коли порівнювати сучасні тенденції розвитку мови у цій галузі з набутками техніки і спорту “золотого десятиріччя” 1922-1932 рр. та діаспори, де вони збереглися та розвинулися [3]. Важливими є й звірення цієї лексики з різними словниками [4–7].

У фонетичному оформленні слів у сучасних ЗМІ спостерігаємо як і дотримання норм сучасного правопису (напр.: Бразилія, Гринвіч, Чилі, Чикаго), так і нехтування правилами, закріпленими правописом 1990 р. та його пізніших видань. Не розрізняються, наприклад, формальні фрикативні фонемі /г/ і задньоязикова /г/. У ЗМІ вживається *гума, гатунок, гуля, грунт, грати* (ім.) замість нормативних *гума, гатунок, гуля, грунт, грати* та ін.

У мові автоспортових видань трапляються порушення літературних норм у написанні слів із суфіксами -ський, -цький: *пращський, Донской* (треба: *пращький, Донської*), а українське прізвище *Розумовський* повернулося до нас уже як “*Разумовський*”.

У вимові та написанні деяких чужомовних слів трапляється варіантність, яка пояснюється тим, що слова ці за останні 50 років зазнали уподібнення з російськими. Згідно з російським правописом маємо: *хетч-бек, хокей, секонд-хенд, Хакінен*. Так звучать ці слова і в ЗМІ. За українською орфографією 1929 року і за тенденцією в

сучасній мовній практиці мало б бути: *гетч-бек, гокей, секонд-генд, Гакінен* (за аналогією до нормативних *гінді, Гельсінкі, Гіларі*).

Мова ЗМІ про автоспорт швидко реагує на процеси суспільного життя, а багатство її внутрішніх ресурсів дає змогу словесно відобразити широку гаму синонімічних відтінків значення слів на позначення нових реалій позамовного, спортивного світу.

Спостерігаємо поширення абсолютних синонімів, наприклад: *процент - відсоток, гонки - перегони, гонщик - перегонець, учасник змагань - змагун, рюкзак - наплечник, палатка - намет*, що спричинилося актуалізацією слів, витіснених на задвірки радянських словників ремарками “застаріле”, “розмовне” чи “діалектне”.

Пуристичні тенденції, властиві мові ЗМІ, сприяють, здебільшого, уникненню подібних із російською мовою формальних засобів вираження. Замість уживаних донедавна усталених у радянській мовній практиці зросійщень *гонки, лівша, чистка, оцинковка, доставка, налащик, підйомник, грузовик, коробка, руль* щораз частіше вживаються синоніми: *перегони, лівак (шультга), очищення, (о)цинкування, доставлення, налащик, підіймач, вантажівка, скринька, кермо*. Такі синоніми (виділені слова в усіх наведених тут парах) мають прозору словотвірну будову, що мотивує значення слова, а отже – не суперечать законам мовної лексики. Вони мають право входити в активний лексичний запас української мови.

На жаль, лексика такого типу, хоча й відповідає нормам сучасної літературної мови і збережена у лексикографічних працях (до 1933 р.) та в діаспорі, активізується дуже повільно. Прикладом цього є вживання періодичними виданнями, що пишуть про автоспорт, таких зросійщень: *відрізок, канат (трос), масло (машинне), рукоятка, катушка, насос, підсос* тощо, або навіть жаргонних російських слів “рагуха”, “легковушка”, які, до честі авторів, подаються в лапках. Хоча майже до всіх наведених тут “перековерзаних” (за висловом П.Куліша) слів знаходимо українські відповідники в словниках Б.Грінченка та Г.Голоскевича: *відтинок, линва, олива, руків'я, шпуля, помпа, підсмоктяч*.

Із появою нових реалій, явищ, понять активізується входження у словниковий запас чужомовних слів. Уже давно вживаються чужомовні слова, пов'язані з автомобілем та спортом: *капот, карбюратор, домкрат, комплектуючі, трек, траса, естакада, екіпаж, старт, фальстарт, чемпіон, віце-чемпіон, дискваліфікація, результат, контракт, пресинг, хронометраж*.

Мова автоспорту поповнюється чужомовними словами, що мають латинські корені і в своєму значенні відходять від дослівних перекладів і виконують називну функцію. Вони утворені за допомогою українських та запозичених афіксів: *регрупінг, раліст, формуліст, карбюратор, субсидія, блокування*. СІС їх не фіксує, не часто їх пояснює і преса, тому зміст можна зрозуміти приблизно – з контексту, а детальніше – лише захопившись автоспортом. Це слова для посвячених, незрозумілі для загалу. Пор.: *Шість проїздів на двох допах будуть у музеї Пирогова* (ж. “Автоспорт”). Так у середньовіччі цехові братства відгороджувалися від нецехової братії.

Спостерігаємо входження у мову ЗМІ “англіцизмів” (тест-драйв, маркетинг, менеджер, офіс, шоу), запозичень із французької (ралі, гран-прі, сертифікація), німецької (остарбайтер, пакгауз) та інших мов. Не всі вони зафіксовані в СІС, але всі вони визначають явища, що характеризують життя інших країн. Тепер вживаються для позначення реалій нашого автоспортового життя.

Впливовою групою запозиченої лексики є слова на позначення нових марок автомобілів, нових технологій, сучасного оснащення автомобілів, комп'ютерних та інформаційних обладнань: болід, хетч-бек, аудит, ксерокс.

Можна зрозуміти людей, що живуть автоспортом ("перетворили своє життя в автоспорт" – говорячи мовою преси) і чужомовним словом *пілот* ніби вивищують звичайного водія автомобіля, підносять його аж до хмар за непересічність, мужність цих людей, а український неологізм минулого століття *летун* очевидно можливий тільки для тих, що літають насправді. Проте є значна частина чужих слів, які тільки засмічують мову і мають (чи мусять мати) свої відповідники до них, пор.: прайс – цінник, зуммер – дзвінок.

Лише пуристична мовна практика (вживання чужомовних слів лише при конечній потребі) ЗМІ може зупинити наплив чужомовних слів. То ж українські синоніми, відповідники до чужих слів не тільки допоможуть зрозуміти ці чужомовні слова, а і введуть у терміносистему українське слово. Адже, як казали древні, лише всесильний **вжиток** може відродити ті слова, що давно вже опали, бо лише він тримає і присуд, і право, і **норму розмови**. (Квінт Гораций Флак, 65-8 рр. до РХ).

Пам'ятаймо ще про властивість української мови засвоювати чужі слова, надаючи їм українського звучання. Наприклад, "аква віта", "пунш", "економ" отримали в українській мові таке звучання: *оковита, шпунт, окоман* (див. словник Б.Грінченка).

Доказом засвоєння чужого слова є також творення похідних від нього, порівняймо творення чималих семантичних гнізд із основами *авто, мото*: *автоперегони, автозаправка, автотехсервіс, автоаксесуари, ретро-автомобіль, автоспорт, моторесурси, мотокрос, мотоперегони* тощо.

Без чужомовних запозичень не обходиться ні одна мова, але пам'ятаймо, що кожна цивілізована нація мусить дбати про чистоту свого словника, запобігаючи засиллю чужої мови. Згадаймо про нещодавно введені закони про охорону національних мов у Франції, Італії, Польщі, Ірані. Зважаймо не тільки на норми літературної мови, а й на тенденції у сучасній мовній практиці.

1. Ю.Шевельов. *Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус. - Сучасність, 1987.-С.5.* 2. *На таких матеріалах: журналу "Автоспорт". - Львів: Кубок Карпат, 1999; телепрограм "Парк автомобільного періоду", "Преспорт".* 3. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. *Українське термінознавство: Підручник.- Львів: Світ, 1994.* 4. Грінченко Б. *Словник української мови (в 4-х томах).- К.: Київська Старина, 1907.* 5. *Орфографічний словник української мови/ Укл. С.І Головацук та ін. - К.: Довіра, 1994 (ОСУМ).* 6. *Словник іншомовних слів/ За ред. О.Мельничука.-К.: УРЕ, 1985 (СІС).* 7. *Словник української мови в 11 т.- К.: Наукова думка, 1973 (СУМ).* 8. *А.Бурячок, М.Демський, Б.Якимович. Російсько-український словник для військовиків.- Львів, 1995.*